

กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธ THE PROCESS OF TEACHING AND LEARNING USING BUDDHIST AGRICULTURAL PRACTICES

^[1]บุญญาธิการ รอดคำ Boonyatikarn Rodkarm
^[2]บุญเชิด ขำนิศาสตร์ Booncherd Chumnisart ^[3]พระสุรชัย สุรชัย Phrasurachai Surachayo
^{[1] [2] [3]}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: boonya110129@gmail.com

Article Received: June 19, 2024. Revised: August 30, 2024. Accepted: August 31, 2024.

บทคัดย่อ

กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธ มีหลักการสำคัญที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เกิดทักษะและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตจริงโดยครูมีบทบาทสำคัญในการสาธิตและฝึกปฏิบัติให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญ และมีวัตถุประสงค์หลักคือ 1) ด้านจิตใจ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเป็นอิสระ มีจิตสำนึกที่ดี และรู้จักพึ่งพาตนเอง 2) ด้านสังคม ส่งเสริมความร่วมมือช่วยเหลือกันในกลุ่มชน 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สอนให้รู้จักใช้และดูแลทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า 4) ด้านเทคโนโลยี ส่งเสริมให้ผู้เรียนนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในงานเกษตร และ 5) ด้านเศรษฐกิจ เน้นการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และความพอเพียงในการดำรงชีวิต สรุปโดยรวมได้ว่าการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธ ไม่เพียงแต่สอนทักษะทางการเกษตร แต่ยังมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข โดยสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: กระบวนการ; การเรียนการสอน; เกษตรวิถีพุทธ

ABSTRACT

The process of teaching and learning with Buddhist agricultural methods has important principles, emphasizing hands-on practice so that students can learn from direct experiences, develop skills, and apply knowledge to solve real-life problems. Teachers play an important role in demonstrating and training students to practice repeatedly until they gain expertise. The main objectives are: 1) Mental aspect: promoting students' independence, good conscience, and self-reliance; 2) Social aspect: promoting cooperation and mutual assistance in the community; 3) Natural resources and environment aspect: teaching students to use and care for natural resources in a worthwhile manner; 4) Technology aspect: promoting students to apply technology to agricultural work; and 5) Economic aspect: emphasizing reducing expenses, increasing income, and sufficiency in living. In summary, teaching and learning with Buddhist agricultural methods not only teaches agricultural skills, but also focuses on developing students to be good people, have knowledge and skills, and be able to live

happily, in line with the principles of sustainable development in terms of economy, society and environment.

Keywords: Process; Teaching and Learning; Buddhist Agriculture

บทนำ

สภาพเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สังคมเมืองเข้ามาแทนที่สังคมชนบท อาชีพอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่อาชีพการเกษตร การประกอบอาชีพเกษตรลดน้อยลง ประชากรหันมาประกอบอาชีพหรือรับจ้างงานอุตสาหกรรมในเมือง โรงงานอุตสาหกรรมมีมากขึ้น พื้นที่ทำการเกษตรลดน้อยลง สภาพสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมโทรมทำให้การประกอบอาชีพการเกษตรมีอุปสรรคและปัญหามากขึ้นได้ผลผลิตที่ไม่แน่นอน ตลาดมีปัญหาทำให้มองเห็นความสำคัญและผลสำเร็จของการประกอบอาชีพการเกษตรลดน้อยลง ในทางตรงกันข้าม อาหารสำหรับการบริโภคมีราคาแพงขึ้น ความปลอดภัยน้อยลง เป็นต้น (ชนะ วันหนูน, 2564)

เกษตรแนวพุทธคือการเห็นธรรมะคือการเห็นความจริงของชีวิต ซึ่งประกอบไปด้วยธาตุทั้ง 4 และจิตใจอีกหนึ่ง นอกเหนือจากการทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตแล้ว ประสบการณ์ดังกล่าวยังได้กลายเป็นรากฐานของการพัฒนาความคิดและแนวทางปฏิบัติเรื่อง “พุทธเกษตรกรรม” เราต้องรู้จักชีวิตก่อนจึงรู้ว่า ควรทำการเกษตรเช่นไรหลักมีสมาธิปฏิบัติ (การปฏิบัติตนในทางสายกลาง) ในทางพุทธศาสนาหมายถึง ทางสายกลาง คือ การไม่ยึดถือสุดทางทั้ง 2 ได้แก่ อัตตภิรมย์ภายใน คือ การประกอบตนเองให้ลำบากเกินไป และกามสุขัลลิกานุโยค คือ การพัวพันในกามในความสบาย เป็นการเกษตรที่ถือเอาแม่แบบหลักมีสมาธิปฏิบัติ หรือหลักความเป็นสายกลางในการทำงาน ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น นอกจากนั้น ยังจะต้องดำเนินกิจกรรมทั้งปวงด้วยหลักทวิมรรคมีองค์ 8 คือ ประโยชน์ในปัจจุบันที่ควรพึงถือเอามาปฏิบัติในการทำงาน คือ มีความพากเพียร ขยัน ไม่เกียจคร้าน รู้จักรักษาและปกป้องดูแลกิจการที่ตนดำเนินการอยู่ให้ปลอดภัย หรือมีภูมิคุ้มกันที่ดีรู้จักคบหาสมาคมกับผู้รู้ด้านการเกษตรด้วยกัน หรือมีผู้แนะนำที่ดีและรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมแก่อัตภาพของแต่ละครอบครัว (พระเทพรัตนมุนี (สายพวงศ์โณมปญฺญ/ทองสินธุ์), 2559)

ในบทความนี้ผู้เขียนนำเสนอประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธในประเด็นแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรวิถีพุทธและกระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักการของเกษตรวิถีพุทธ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล ชุมชน และสังคมโดยรวม

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

ความหมายของการจัดการเรียนการสอน

การเรียนการสอนเป็นวิธีการเชิงระบบสามารถพิสูจน์และทดสอบได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์หรือวิธีการเชิงระบบ ในขณะที่กระบวนการจัดการมีความหมายในเชิงการบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล ตามขั้นตอนการดำเนินการ ดังนั้นกระบวนการจัดการเรียนการสอนจึงหมายถึง วิธีการหรือกลวิธีในการใช้ความพยายามของครูที่จะดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามขั้นตอนที่

วางแผนไว้ให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล โดยในกระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้น ต้องบูรณาการส่วนต่างๆ อย่างเหมาะสมและกลมกลืนกับหลักการ ทฤษฎี ความก้าวหน้าทางวิชาการ ผู้เรียน ผู้สอน สื่อ รูปแบบวิธีการ ศิลป์การสอน การวัดและการประเมินผล ตลอดจนปัจจัยสภาพแวดล้อม และทรัพยากร ที่มีอยู่ในช่วงเวลาขณะที่สอนได้อย่างดี

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2551) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง การฝึกตัวเองพัฒนาชีวิตของตัวเองให้มีความสามารถที่จะอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างดีตามหลักไตรสิกขาที่เป็นหลักการฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาของตนเอง ที่เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา 1) ศีล การฝึกอบรมในด้านความประพฤติระเบียบ วินัย ความสุจริต ทางกาย วาจา และ อาชีวะ 2) สมาธิการฝึกอบรมทางใจ การปลูกฝังคุณธรรมสร้างเสริมคุณภาพสมรรถภาพของจิต 3) ปัญญาการศึกษาอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริงอันเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตเป็นอยู่ได้อย่างดี ซึ่งเราต้องพยายามอยู่ตลอด

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2553) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง การร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียนในการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล น่าสนใจและผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

Hilgard E.R. & G.H Brower (1974) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอันเป็นผลมาจากการฝึกฝนและประสบการณ์ ตลอดจนปัจจัยสภาพแวดล้อม และทรัพยากรที่มีอยู่ในช่วงเวลาขณะที่สอนได้อย่างดี เพื่อสะดวกต่อการนำไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้

จากความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่นำเสนอมา สามารถสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอน คือ กระบวนการที่ครูและผู้เรียนร่วมกันสร้างสรรค์ประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยอาศัยหลักการ ทฤษฎี และวิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

ประเภทของการจัดการเรียนการสอน

ประเภทของการจัดการเรียนการสอนแบบต่างๆ ล้วนเป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายเหมาะสมแก่ผู้เรียน มีทั้งการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งเน้นให้นักเรียนศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และการแลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่เป็นวิธีการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ แล้วนำไปบูรณาการในชีวิตประจำวันได้ ดังนี้

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2548) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนมี 2 แบบ คือ ธรรมาธิฐาน และบุคลาธิฐาน ถ้าสอนธรรมล้วนๆ เช่น นิพพาน คือ ดับไม่เหลือ สงบอย่างยิ่ง อย่างนี้ เป็นธรรมาธิฐาน สอนแบบอภิธรรมแต่ถ้าสอนแบบมีตัวอย่างประกอบมีกิจกรรมมีสื่อต่างๆ เรียกว่า บุคลาธิฐาน เป็นการสอนแบบพระสุตตันปิฎก แบบที่พระพุทธเจ้าสอนธรรมะกำมือเดียวใบไม้เป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งในการสอนเป็นสื่อให้เข้าถึงธรรมะ เมื่อสอนบุคลาธิฐานท่านจะได้เปรียบคือ รูปธรรม มีตัวอย่าง มีนิทานประกอบ นี่ก็เป็นสื่อเรื่องกระต่ายกับเต่า สอนให้รู้คติธรรมว่าประมาทไม่ได้ ความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย กระต่ายจึงแพ้เต่า เพราะฉะนั้นนิทานเรื่องกระต่ายกับเต่าก็เป็นสื่อสอนธรรมอย่างสอนธรรมล้วนๆ

สมยศ ต่ายแก้ว (2551) ได้กล่าวถึงประเภทของการจัดการเรียนการสอนไว้ว่าเป็นวิธีการสอนแนวทางการสอนในแบบต่างๆ ที่ผู้สอนคิดค้นขึ้นมาเพื่อใช้ในการดึงดูดให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เป็นวิถีกระตุ้นการ

เรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเกิดประสิทธิภาพในการเรียนร่วมกัน ซึ่งประเภทของการจัดการเรียนการสอนมีหลากหลายรูปแบบแต่ละรูปแบบผู้สอนจะต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับการเรียนการสอนของผู้เรียนโดยต้องคำนึงถึง อายุ เพศ และระดับการศึกษาของผู้เรียนด้วยแบ่งได้ 7 ประเภท ดังนี้ 1) การสอนโดยการแสดงบทบาทสมมติ 2) การสอนโดยใช้เกมจำลองสถานการณ์ 3) การสอนโดยใช้การระดมความคิด 4) การสอนแบบค้นพบความรู้ 5) การสอนแบบแก้ปัญหา 6) การสอนแบบปฏิบัติการ 7) การสอนโดยใช้คำถาม

ทิศนา ขัมมณี (2551) ได้กล่าวถึงประเภทของการจัดการเรียนการสอนว่าเป็นวิธีการสอนในรูปแบบต่างๆ ที่ใช้ในการเรียนการสอนเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ เป็นวิธีกระตุ้นการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนการสอนและเพื่อให้การเรียนการสอนระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นมี 14 วิธีการสอน ดังนี้ 1) การสอนโดยใช้การบรรยาย (Lecture) 2) การสอนโดยใช้การสาธิต (Demonstration) 3) การสอนโดยใช้การทดลอง (Experiment) 4) การสอนโดยใช้การนิรนัย (Deduction) 5) การสอนโดยใช้การอุปนัย (Induction) 6) การสอนโดยใช้การไปทัศนศึกษา (Field Trip) 7) การสอนโดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) 8) การสอนโดยใช้การแสดงละคร (Dramatization) 9) สอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing) 10) การสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง (Case) 11) การสอนโดยใช้เกม (Game) 12) การสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation) 13) การสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center) 14) การสอนโดยใช้บทเรียนแบบโปรแกรม (Programmed Intruction)

จากเนื้อหาข้างต้นสรุปได้ว่า เนื้อหาที่น่าสนใจถึงวิธีการสอนและการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลาย โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่

1. วิธีการสอนตามหลักพระพุทธศาสนา คือ 1) ธรรมาธิฐาน การสอนโดยเน้นหลักธรรมคำสอนโดยตรง เช่น การสอนเรื่องนิพพาน 2) บุคลาธิฐาน การสอนโดยใช้ตัวอย่าง เหตุการณ์ หรือสื่อต่างๆ เพื่อให้เข้าใจหลักธรรมได้ง่ายขึ้น เช่น การใช้นิทานเรื่องกระต่ายกับเต่า ซึ่งการสอนแบบบุคลาธิฐานมีประโยชน์มากกว่า เนื่องจากผู้เรียนสามารถเข้าใจธรรมะได้ง่ายขึ้นผ่านตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม

2. วิธีการสอนทางการศึกษา เพื่อให้ผู้สอนเลือกใช้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนและเนื้อหาที่สอนโดยแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ เช่น 1) การสอนโดยการแสดงบทบาทสมมติ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ผ่านการแสดงบทบาทต่างๆ 2) การสอนโดยใช้เกม การเรียนรู้ผ่านเกมช่วยให้ผู้เรียนสนุกและจดจำได้ง่าย 3) การสอนโดยการทดลอง: ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้เข้าใจหลักการต่างๆ 4) การสอนโดยการอภิปราย ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรวิถีพุทธ

พระพุทธศาสนาสอนเน้นให้มีหลักบารมีรู้จักบรรเทาความทะยานอยากให้น้อยลงไปพยายามเป็นนายเหนือทรัพย์เพื่อลดความโลภต่างๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา เพราะว่าความโลภเป็นมูลเหตุของทุกข์ต่างๆ บุคคลใด รู้จักคำว่า พอประมาณสันโดษ ก็สามารถพบกับความสุขได้ หลักเกษตรแนวพระพุทธศาสนายึดความเพียรที่บริบูรณ์และมีความเพียรที่ประคับประคองไว้สม่ำเสมอไม่หย่อนน้าก ไม่ตึงน้ากไม่ให้จิตปรุงแต่งภายในไม่ให้ฟุ้งซ่านภายนอกมีความเพียรทางกาย เช่น เพียรพยายามทางกายตลอดทั้งคืนและวัน รู้จักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยคนดีเป็นมิตร รู้จักเสวนา คบหา ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่าน

ผู้รู้ผู้ทรงธรรม ผู้ที่มีความสามารถ นำคบเคารพนักถือ กราบไหวบูชา มีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงานเป็น การเลี้ยงชีวิตตามสมควร แก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ไม่ให้เกิดความทุกข์ไม่ทำให้พุ่มเฟิยนัก สมชีวิตาแน่นหนักไปใน ด้านการเลี้ยงชีวิตเพราะว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีความเชื่อ ศรัทธา และส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาตนเอง ฝึกฝนตนเองให้สมบูรณ์สูงสุดได้โดยใช้พระธรรมเป็นเครื่องมือฝึกฝน ประโยชน์ในทางโลกของฆราวาส คือ ความสำเร็จในหน้าที่การงานของตนที่ทำอยู่ โดยไม่ขัดกับศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง (พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปญโญ/กองสินธุ์), พระมหาบาง เขมานนโท, พระครูสุศีลคัมภีร์ญาณ และประยูร แสงใส, 2557)

วัดและพระสงฆ์จึงยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนในทุกยุคทุกสมัย โดยพยายามมองปัญหาสังคม ปัจจุบันนำมาเป็นหลักในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านและชุมชนให้ดีขึ้น โดยนำ แก่นของพุทธธรรม เพื่อนำมาประยุกต์ให้เข้ากับกาลสมัยด้วยการนำหลักธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหา การเกษตรเชิงเดี่ยว มาเป็นการทำเกษตรแนวพุทธเพื่อทำให้เศรษฐกิจชุมชนและสถานศึกษา มีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและถาวรต่อไปได้โดยมีหลักสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1) ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองมีจิตสำนึกที่ดี 2) ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3) ด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด 4) ด้านเทคโนโลยี 5) ด้านเศรษฐกิจ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ เพิ่มรายได้และยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้ เพราะฉะนั้น เกษตรกรแนว พุทธ ต้องมีการปรับตัวเองตลอดเวลา เพื่อให้กิจกรรมทางการเกษตรเข้ากับสภาพแวดล้อม หรือนิเวศเกษตรได้ อย่างเหมาะสมและกลมกลืน ด้วยการใช้หลักธรรมคำสอนเรื่องปฐวิชนสิกขาบท ประยุกต์ใช้ในการปรับปรุง บำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์และการจัดการวงจรธาตุอาหารอย่างเหมาะสม คำสอนเรื่องเสขียวัตถ์ สิกขาบท ที่ 6 และ 15 ประยุกต์ใช้ในการจัดการน้ำ และคำสอนเรื่องภุคคามสิกขาบทประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการ เกื้อกูลกันระหว่างสิ่งมีชีวิตในไร่นา ซึ่งการเกษตรแนวพุทธ เป็นระบบนิเวศที่มนุษย์ออกแบบขึ้นมาจากระบบ นิเวศตามธรรมชาติและการเข้าให้ถึงธรรมชาติหรือไตรลักษณ์ จึงเป็นการพัฒนาจิตวิญญาณขั้นสูงสุด เกษตรกร ที่มีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการเกษตรไปสู่การเกษตรแนวพุทธ สามารถสังเกตเห็นได้จากความสามารถในการ พึ่งตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ โดยมีการผลิตแบบใช้เอง กินเอง มีความสมดุล ธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม กับพฤติกรรมที่ไม่พุ่มเฟิย ทำให้เศรษฐกิจได้สมดุล พอกินพอใช้ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้ จึงมีชีวิตที่สงบสุขมีเวลาและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ความสำเร็จของเกษตรแนวพุทธนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ทาง นิเวศและเศรษฐกิจสังคมเฉพาะของเกษตรกรในแต่ละราย และการผลิตที่มีข้อจำกัด ที่ถูกควบคุมโดยหลักการ พื้นฐานของธรรมชาติ ในเรื่องความแปรปรวนของปัจจัยต่างๆ ในการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอน ทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่า ความจริงของธรรมชาติคือไตรลักษณ์หรืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ดังนั้น การเข้าใจ ถึงธรรมชาติในการผลิตของเกษตรกรแนวพุทธ จึงเป็นการบรรลุความสุขทางด้านจิตใจด้วย โดยเกษตรกรที่ถึง พร้อมด้วยปัญญาและประสบการณ์เกษตรกรกรมจนสามารถวิเคราะห์และค้นพบคำตอบได้ด้วยตนเอง คือ เกษตรกรแนวพุทธผู้ที่เจตนาดีและขยายสร้างเครือข่ายต่อไป (พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปญโญ/ กองสินธุ์), 2559)

สรุปได้ว่า เกษตรกรแนวพุทธ คือเกษตรกรที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการ ทำการเกษตร โดยมุ่งเน้นความสมดุลระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและความสุข ในการดำเนินชีวิต โดยมีหลักการสำคัญของเกษตรแนวพุทธ ได้แก่ 1) ไตรลักษณ์ ความไม่เที่ยง ความทุกข์ และความไม่มีตัวตน 2) การเรียนรู้ตลอดชีวิต เกษตรกรต้องเรียนรู้และปรับตัวอยู่เสมอ และ 3) ความพอเพียง พอใจในสิ่งที่ตนมี และไม่โลภมาก

กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธ

กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธต้องเน้นกระบวนการเรียนการสอนด้วยการลงมือปฏิบัติ Active Learning เป็นการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ทักษะและเชื่อมโยงองค์ความรู้นำไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาหรือประกอบอาชีพในอนาคต หลักการจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning เป็นการนำเอาวิธีการสอน เทคนิคการสอนที่หลากหลายมาใช้ออกแบบแผนการสอนและกิจกรรมกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนและผู้เรียนกับครูสอน Active Learning จึงถือเป็นการจัดการเรียนการสอนประเภทหนึ่ง ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน อีกทั้งยังช่วยส่งเสริม student engagement enhance relevance, and improve motivation ของผู้เรียนหลักสำคัญของการจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning คือ การส่งเสริมหรือกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ด้วยเทคนิคหรือกิจกรรมต่างๆ ผู้สอนมีบทบาทอำนวยความสะดวกและจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง จนเกิดเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย (Meaningful Learning) ด้วยการจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning ดังนี้

การจัดการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) เป็นการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเชิงนามธรรม เหมาะกับรายวิชาเกษตรที่เน้นปฏิบัติ หรือเน้นการฝึกทักษะ สามารถใช้จัดการเรียนการสอนได้ทั้งเป็นกลุ่ม และเป็นรายบุคคล หลักการสอนคือ ผู้สอนวางแผนจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนมีประสบการณ์จา ว่าเป็นต่อการเรียนรู้ กระตุ้นให้ผู้เรียนสะท้อนความคิด อภิปราย สิ่งที่ได้รับจากสถานการณ์ ตัวอย่างเทคนิคการสอนที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ ได้แก่ เทคนิคการสาธิต และเทคนิคเน้นการฝึกปฏิบัติ ขั้นตอนดังนี้

1. เทคนิคการสอนแบบการสาธิต ผู้สอนวางแผนการสอนและออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยแบ่งสัดส่วนเวลาสำหรับการบรรยายเนื้อหาและการสาธิต พร้อมกับคัดเลือกวิธีการที่จะลงมือปฏิบัติให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยถ้าเป็นกิจกรรมกลุ่มจะต้องมีการวางแผนโครงสร้างการทำงานกลุ่ม การแบ่งหน้าที่และมีการสลับหมุนเวียนกันทุกครั้ง จากนั้นดำเนินการบรรยายเนื้อหาและสาธิต โดยขณะสาธิตจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถาม ผู้สอนแนะนำเทคนิคปลุกย่อย จากนั้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติและผู้สอนประเมินผู้เรียนโดยการสังเกตพร้อมทั้งให้คำแนะนำ ในจุดที่บกพร่องเป็นรายบุคคลหรือเป็นรายกลุ่ม เมื่อเสร็จสิ้นการปฏิบัติกิจกรรม ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันอภิปรายสรุปผลสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ

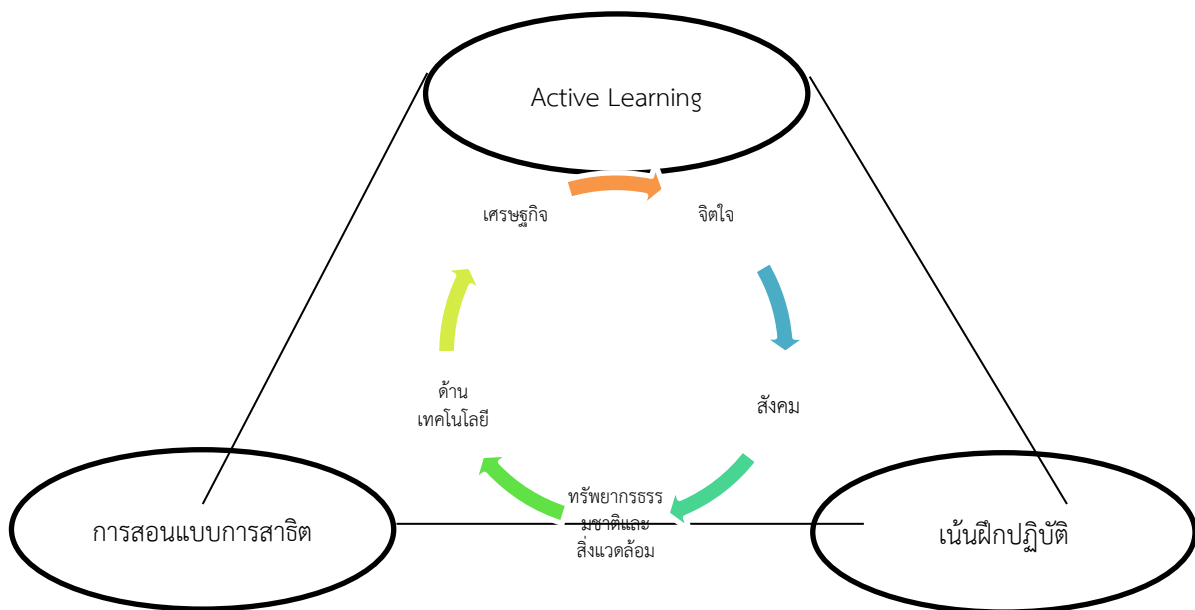
2. เทคนิคการสอนแบบเน้นฝึกปฏิบัติผู้สอนวางแผนและออกแบบกิจกรรมที่เน้นการฝึกทักษะ เช่น การฝึกทักษะทางการเกษตร โดยจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะซ้ำๆ อาจเป็นในลักษณะใช้โปรแกรมช่วยสอน สำหรับการฝึก โดยผู้สอนมีบทบาทให้คำแนะนำ อำนวยความสะดวก กระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน (ปภาวรา ประเสริฐ, 2564)

ดังนั้น กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธเน้นการเรียนการสอนแบบ Active Learning ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) เป็นการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเชิงนามธรรม มีเทคนิคการสอนแบบการสาธิต เทคนิคการสอนแบบเน้นฝึกปฏิบัติผู้สอนวางแผนและออกแบบกิจกรรมที่เน้นการฝึกทักษะ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรงจากการได้ปฏิบัติในรายวิชาเกษตร ปฏิบัติซ้ำๆ ให้เกิดประสบการณ์ที่ไม่ลืมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้โดยเน้นวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่ยังของ ตนเองมีจิตสำนึกที่ดี 2) ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด 4) ด้านเทคโนโลยี 5) ด้านเศรษฐกิจ คือจะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ เพิ่มรายได้และยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้ในชีวิตประจำวัน

บทสรุป

กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธต้องเน้นกระบวนการเรียนการสอนด้วยการลงมือปฏิบัติ Active Learning เป็นการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ทักษะและเชื่อมโยงองค์ความรู้นำไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาหรือประกอบอาชีพในอนาคต กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธจึงเป็นการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเชิงนามธรรม มีเทคนิคการสอนแบบการสาธิต เทคนิคการสอนแบบเน้นฝึกปฏิบัติผู้สอนวางแผนและออกแบบกิจกรรมที่เน้นการฝึกทักษะเพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรงจากการได้ปฏิบัติในรายวิชาเกษตร ปฏิบัติซ้ำๆ ให้เกิดประสบการณ์ที่ไม่ลืมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้โดยเน้นวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองมีจิตสำนึกที่ดี 2) ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด 4) ด้านเทคโนโลยี 5) ด้านเศรษฐกิจ คือจะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ เพิ่มรายได้และยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้ในชีวิตประจำวัน จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธดังนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธ

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงกระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยเกษตรวิถีพุทธด้วยการเรียนการสอนแบบ Active Learning มีการสอนแบบการสาธิต เน้นฝึกปฏิบัติให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์ในด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านเทคโนโลยี และด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้ชุมชน สังคม ประเทศชาติได้เติบและเยาวชนที่มีคุณค่าดำเนินชีวิตด้วยหลักเกษตรวิถีพุทธอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ชนะ วันหนูน. (2564). แนวความคิดในการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตร. แหล่งที่มา <http://158.108.70.5/emagazine/emagazine1/agriculture.html> สืบค้นเมื่อ 10 ต.ค. 2564.
- ทิตนา แคมมณี. (2551). 14 วิธีสอนสำหรับครุมีอาชีพ. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปภาวรา ประเสริฐ. (2564). แนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning. แหล่งที่มา <https://www.sesao30.go.th/> สืบค้นเมื่อ 10 ต.ค. 2564.
- พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ โนนมปญโญ/กองสินธุ์). (2559). การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน. วารสารปัญญาปณิธาน. 1(2). 34-47.
- พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ โนนมปญโญ/กองสินธุ์), พระมหาบาง เขมานนโท, พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ และ ประยูร แสงใส. (2557). การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน. วารสารข้อพระยอม. 25(1). 53-64.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต). (2548). การเผยแผ่เชิงรุก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมยศ ต่ายแก้ว. (2551). การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการประเมินตามสภาพจริง. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2553). หลักการสอน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮ้าส์.
- Hilgard E.R. & G.H Brower. (1974). Theories of Learning. 4 ed. New York: Applotoncentury.